

**"ОДА НА СЧАСТЬЕ" ВАСИЛЯ КАПНИСТА ЯК ПЕРЕСПІВ
"САДУ БОЖЕСТВЕННЫХ ПЪСНЕЙ" ГРИГОРИЯ СКОВОРОДИ**

У статті здійснюється порівняльний аналіз вірша В. Капніста "Ода на щастя" та пісень Г. Сквороди. У дослідженні доведено, що Капністова ода є вільним переспівом "Саду божественных пѣсней" українського мислителя.

Ключові слова: ода, пісня, переспів, ремінісценція, інтерпретація.

В статье производится сравнительный анализ стихотворения В. Капниста "Ода на счастье" и песней Г. Сквороды. В исследовании доказано, что ода В. Капниста является перепевом "Сада божественных пѣсней" украинского мыслителя.

Ключевые слова: ода, песня, перепев, реминисценция, интерпретация.

In the article a comparative analysis of V.Kapnist's "Oda For Happiness" and H.Skovoroda's "Devine Song's Garden" is made. It is proved in the investigation that V.Kapnist's oda is the rehash of the Ukrainian thinker's "Devine Song's Garden".

Key words: oda, song, rehash, reminiscence, interpretation.

Зв'язок творчості Г. Сквороди й В. Капніста неодноразово ставав предметом аналізу дослідників їхньої літературної спадщини. Серед них варто відмітити праці Д. Чижевського, О. Оглоблина, І. Іваня, Т. Громової, В. Шевчука. У них з'ясовано, що В. Капніста і Г. Сквороду єднали спільні знайомі, а також подібність поглядів на сенс і спосіб життя. Зокрема Д. Чижевський припускає, що з віршами філософа В. Капніст міг познайомитися в учня Г. Сквороди В. Томари, з яким приятелював і користувався його порадами в „питаннях поетичних”. До того ж, як зауважує дослідник, поет мав зв'язки з А. Прокоповичем-Антонським, котрий дуже шанував філософію мислителя, а також з масонськими організаціями, в яких цікавилися творчістю Г. Сквороди [6, с.172—176].

І. Іваньо акцентує увагу на поезії В. Капніста "Чижик", яка є переспівом вірша Г. Сквороди "Ой ти, птичко желтобоко" й підкреслює, що порівняння цих двох творів уже ввійшло в традицію, яку не ігнорував жоден з дослідників творчості обох поетів [2].

До порівняльного аналізу віршів Г. Сквороди й В. Капніста у своїх працях вдавалися Т. Громова й В. Шевчук. Так, Т. Громова стверджує, що в поетичному доробку письменників багато співзвучних мотивів. Зокрема в "Сатире І" В. Капніста можна помітити деяку спорідненість з піснею Г. Сквороди "Всякому городу нрав и права", а знаменита його "Ябеда" є її лейтмотивом [1]. В. Шевчук доводить співзвучність мотивів "Оди на рабство" В. Капніста й поезії "De libertate" філософа. Також поза увагою сучасних дослідників не залишилися анакреонтичні й гораціанські оди українського російськомовного поета, які стали інтерпретацією пісень Г. Сквороди й віддзеркаленням його філософії. В. Шевчук зауважує: "...В. Капніст творить у контексті української літератури передусім як наслідувач Г. Сквороди у ранній своїй творчості, що тривала якраз у XVIII столітті" [7, с.627].

Особливо цікавою в поетичній спадщині В. Капніста з погляду особливостей наслідування віршів мислителя, проте найменш дослідженою, є "Ода на щастя", що робить питання, порушені в статті, актуальними. Мета нашої студії – довести, що названа поезія є вільним переспівом "Саду божественных пѣсней" Г. Сквороди.

Поезія була надрукована в "Московском журнале" 1792 року, і одним з перших запозичених думок у ній помітив М. Карамзін. "Ода на щастие гладка. Сочинитель имѣть вкусъ. Но находишь ли ты въ сей піесѣ новыя, живыя и глубокия чувства и творческое

воображение", – писав він у листі І. Дмитрієву [4, с.33]. Російський поет не уточнює, в кого В. Капніст міг запозичити ідеї, висловлені у вірші, проте сучасні літературознавці доводять, що саме в Г. Сковороди. Зокрема В. Шевчук відзначив, що "Ода на щастя" розвиває думки пісні 10 "Всякому городу нрав і права" і пісні 21 "Щастіє, гдѣ ты живеш" [7, с.627]. Варто погодитися з дослідником, оскільки тексти обох творів красномовно це засвідчують. Порівняймо:

...Тот непрестанно стягает грунта,
Сей иностранны заводит скота.
Тѣ формируют на ловлю собак,
Сих шумит дом от гостей, как кабак...
[5, с.67]. ("Всякому городу нрав и права")

...Сей плуг наследный оставляет
И хижину своих отцов...
...Другой, стада продавши тучны...
И дом рожденья своего...
...Изменным вверился зыбям...
Лишь злато льстит его очам.
Иной во пиршествах, в забавах
Всѣ счастье света заключив...
...В вихрь роскоши себя ввергает,
И средства лишь изобретает
От самого себя уйтить...
[3, с.113]. ("Ода на счастье")

І хоча повного співпадання рядків не спостерігається, проте подібність манери викладу очевидна. Крім того, і В. Капніст, і Г. Сковорода зазначають, що важливою передумовою щастя людини є її чисте сумління.

Разюча близькість поглядів на щастя людини у творах обох поетів, безумовно, відчутна в "Оде на счастье" та у 21 пісні. Обидва запитують в образі щастя: "Щастіє, гдѣ ты живѣш?" (21 пісня) [5, с.78]; "Скажи нам, где ты обитаешь?" ("Ода на счастье") [3, с.114]. І після глибоких роздумів відповідають на поставлене питання:

...Не прикасайся ты мнѣ, абіе мя срящешь,
Не обрѣтай мя извнѣ, абіе обрящешь.
О щастіе, наш ясный свѣт...
[5, с.79]. ("Щастіє, гдѣ ты живеш?")

...Что вечно токмо в чуждой доле,
То в хижине, то на престоле,
Обреть надеемся покой;
И, ослепленные пристрастьем,
Весь век свой гонимся за счастьем,
Нося его всегда с собой...
[3, с.115]. ("Ода на счастье")

Наведені рядки з віршів В. Капніста і Г. Сковороди виражають не лише основну думку їхніх творів, а й філософію їхнього життя – шукати щастя в собі, у своєму серці.

Аналізуючи "Оду на счастье", можна помітити ще кілька ремінісценцій із "Саду божественных пѣсней". Так, вірш В. Капніста починається описом весняного дня, створюючи який поет лише розширює малюнок весни з "Пісні 13-ї" ("Ах поля, поля зелены") Г. Сковороди. Для прикладу наведемо один уривок:

Ах поля, поля зелены,
Поля, цвѣтами распещренны!

Ах долины, яры,
Круглы могилы, бугры!
Ах вы, вод потоки чисты!
Ах вы берега трависты!
Ах ваши волоса, вы, кудрявые лѣса!..
[5, с.70]. ("Ах поля, поля зелены")

Весна приязна возвратилась;
Блестящу росу пьют поля;
Зелёным бархатом покрылась
И тысячами цветов земля;
Оделись листием дубравы;
Кусты и благовонны травы
Шлют в воздух нежный аромат;
С гор зеркальны струи катятся,...
[3, с.112]. ("Ода на счастье")

Наступні рядки Капністової оди співзвучні з 23 піснею Сковороди ("О дражайше жизни время"). У них висловлюється типова для Сковородинівської філософії думка про те, що необхідно цінувати час, не витратити його на безглузду метушню, жити сьогоднішнім днем і знаходити втіху в усьому, що дає людині Бог. Ці думки реалізуються в поетичних рядках обох митців слова.

...Знаю, что наша жизнь полна суетных врак,
Знаю, что преглупая твар в свѣтѣ человек,
Знаю, что чѣм живет он, тѣм горшій он дурак,
Знаю, что слѣп тот, кто закладает себѣ вѣк.
[5, с.81]. ("О дражайше жизни время")

...Всѣ дань любви и счастью платит!
Лиш человек из тварей всех
Часы в угрюмой скуке тратит,
От общих уклонясь утех...
Простых природных благ чуждаясь,
Сует в Дедале присмыкаясь,
Хватает счастья токмо тень...
[3, с.112—113]. ("Ода на счастье")

17, 18 і 19 строфи "Оди на шастя" є інтерпретацією 8 пісні Г. Сковороди "Объяли вокруг мя раны смертоносны". В. Капніст узяв з цього вірша попередника лише мотив звернення у бідах і негараздах до небесних сил, до віри: "И сопротив скорбей стремленья / Да ниспошлѣт нам веры щит" [3, с.116]. Г. Сковорода, на відміну від В. Капніста, звертається в молитві до Ісуса, який у мислителя є уособленням віри: "О Ісусе! О моя отрадо!... / Дажь спасительну мнѣ цѣльбу в сей страсти, / Не даждь вѣк пасти" [5, с.66].

У своїй оді В. Капніст не обійшов і мотиву вічності людської душі, який є одним з провідних і в "Сад божественных пѣсней" Г. Сковороди. Зокрема у "Пѣснѣ 1-ой" ("Боится народ сойти гнить во гроб") і "Пѣснѣ 2-ой" ("Отсавь, о дух мой...") обстоюється думка про важливість чистого сумління для духовного розвитку та подальшого щасливого життя в потойбічному світі. На людину, котра має в серці віру, живе за власним сумлінням і творить добро, чекає довічна втіха:

Блажен, о блажен, кто с самых пелен
Посвятил себе Христови,
День, ночь мыслит в его словѣ...
Кто сея отвѣдал сласти, вѣк в мірки
Не может пасти, ни!

В наготах, в бѣдах не скучит;
Ни огонь, ни меч не разлучит...
[5, с.60]. ("Боится народ сойти гнить во гроб")

Порівняємо наведений уривок з рядками "Оды на счастье", в яких розкривається така ж думка:

Воззрим на мужа благотворна:
Что сладостней его отрад?
Улыбка нежна, не притворна
Им воскормлённых отрочат;
Признательна слеза вдовицы...
Возмогут ли болезнь, гоненья,
Печаль и сонм напастей злых
Средь толь приятна восхищенья
Не притупить всех жал своих
И на стезях колючих, тесных
Лишить его утех небесных,
Восторга нежного сердец,
Когда за жизнью скоротечной
Ему священна вера вечной
Готовит радости венец?
[3, с.117]. ("Ода на счастье")

На особливу увагу щодо зв'язку із "Садом божественных пѣсней" Г. Сковороди заслуговує остання строфа оди В. Капніста. За своїм змістом вона співзвучна з останніми рядками "Пѣснѣ 12-ой" ("Не пойду в город богатый") і 13 ("Ах поля, поля зелены") пісень. Обидва поети висловлюють бажання перед смертю злитися з природою, котра є джерелом і наслідком божественної мудрості та спокою, а, отже, справжнього щастя, якого упродовж свого життя прагнули і Г. Сковорода, і В. Капніст. Порівняємо:

...О дубрава! О свобода! В тебѣ начал я мудрѣть,
До тебе моя природа, в тебѣ хочу и умрѣть
[5, с.70]. ("Не пойду в город богатый")

...Пропадайте, думы трудны,
Города премноголюдны!
А я с хлѣба куском умру на мѣстѣ таком,
[5, с.71]. ("Ах поля, поля зелены")

...В тенистых рощах заблуждаясь,
Природы красотой пленяясь,
Невидимы небес красу
В ней, как в зеркале, зреть я стану
И льститься, что, хоть здесь увяну,
Плод в вечности произнесу.
[3, с.118]. ("Ода на счастье")

Отже, в результаті проведених спостережень і висновків констатуємо, що "Ода на счастье" сублімує основні філософські ідеї Г. Сковороди, а також вміщує одночасно кілька розлогіх ремінісценцій з 1, 2, 8, 10, 12, 13, 21, 23 його пісень. Тож твір В. Капніста можна вважати вільним переспівом "Саду божественных пѣсней" Г. Сковороди.

Список використаних джерел

1. Громова Т. Н. Поэтическое творчество В. В. Капниста и его литературно-общественные позиции (1780 — 1820-е годы) : дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.01.01 / Татьяна Николаевна Громова ; Киевский государственный педагогический институт им. А. М. Горького. — К., 1973. — 199 с.
2. Іваньо І. В. Філософія і стиль мислення Г. Сковороди / І. В. Іваньо. — К. : Наукова думка, 1983. — 272 с.
3. Капнист В. В. Собрание сочинений в двух томах / В. В. Капнист. — М. — Л. : Издательство АН СССР, 1960. — Т. 1. — 772 с.
4. Письма Н. М. Карамзина к И. И. Дмириеву : по поручению отделения русского языка и словесности императорской академии наук ; изд. Я. Грот, П. Пекарский. — Санктпетербург : Типография императорской академии наук, 1866. — 483 с.
5. Сковорода Григорій. Повне зібрання творів : у 2-х т. / Григорій Сковорода. — К. : Наукова думка, 1973. — Т. 1. — 532 с.
6. Чижевський Д. Записки до творчості Сковороди, як поета. Василь Капніст та Сковорода / Д. Чижевський // Науковий Збірник в 30-ту річницю наукової праці проф. д-ра Івана Огієнка. — Варшава, 1937. — С. 172-176.
7. Шевчук В. Муза роксоланська : Українська література XVI — XVIII ст. / В. Шевчук — К. : Либідь, 2005. — Кн. 2 : Розвинене бароко. Пізнє бароко. — 726 с.

Стаття надійшла до редакції 29 жовтня 2012 року